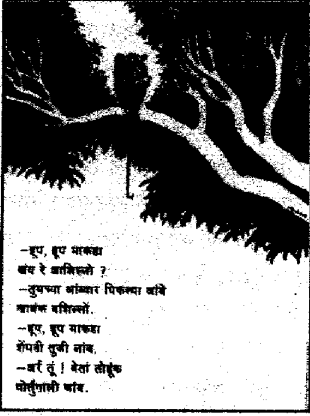

कोंकणी साहित्याची घटमूट बुन्याद

- मूय, हूर माका
बांय रे बाविल्ले ?
- तुयभा भांयार पिकला बांये
भावंक वशिल्लो.
- मूय, हूर माका
गोंपची तुजी बांय.
- नरं तु ! वेतां लेहूंक
वेतुंगारी बांय.

म न ि ह र र ा य
सर दे सायां ले
जाणट्यां खातीर
आशिल्ले कवितेची कोंकणी

वाचप्यांनी, समिक्षकांनी खूब तोखणाय केल्या. हे प्रौढ कविते इतलीच, केन्ना केन्ना, तिचे परस कुसभर चडूच, म्हाका तांगेली बाल कविता म्हत्वाची दिसता.

मनोहरबाबांन भुरग्यांक दोनशां वयर गितां दिल्यांत. हीं गितां म्हळ्यार एक पुराय संवसार. भुरग्यांलो संवसार. बिलूबाय, बुकीमाम, हुंदीरमाम, माकड, वाग, कोंबलो, कावळो, चिमणी, मूय, पिसोळें, वळार, मेस्त, गंवडी, दोतोर, पसरकार, शिंपी, म्हातारी, आजो, बावलो, बावली, पावस, दर्यो, - हांचो संवसार. ह्या संवसाराचो केन्द्रबिन्दू भुरगें.

कांय गितां भुरग्याचे आनी भोंवतणच्या मनशांचे तशे मोनजातींचे संवाद घेवन येतात. देखीक, भुरगें म्हातारेक विचारता, 'खंय गे वेता म्हातारे/ इतले फांतोडे?' आनी म्हातारी ताका जाप दिता, 'बुकलो म्हजो पळून गेला/ शेजरा भितोडे'. ह्या गितांतले म्हातारेक बुकल्याचो हुसको. एके नदरेन पळोवंक गेल्यार हो हुसकोय भुरग्यांच्याच संवसारांतलो हुसको.

म्हातारी आनी भुरगो हांचे मदलो हो संवाद पळेंयात. (मनोहरबाबांच्या गितांनी लोकवेदाच्या काणयांनी येता तशी 'म्हातारी' येता, 'म्हातारो' येना.)

- गांवचे म्हातारे गे तूं/खंय गे गेलेली?
- म्हापश्यां गेलेलीं रे पुता/ फेस्ता गेलेलीं
- फेस्ता साकुनू गे तुवें/ कितें हाडिल्लें?
- फेस्ता साकुनू रे पुता/ चणे हाडिल्ले
- चणे हाडिल्ले गे तुवें/ कोणा

वांटिल्ले?

- चणे हाडिल्ले ते पुता/ भुरग्यां वांटिल्ले.
- चणे हाडिल्ले ते तुवें/ कित्या खालेना ?
- दातां लागना रे पुता/ दातां लागना.'

दांत नाशिल्ली ही म्हातारी गांवच्या (दांत आशिल्ल्या) भुरग्यांचे लवतुबायेन फेस्ता सावन मुजरत चणे हाडटा. आनी, कांय प्रमाणांत, 'दांत आसात पूण चणे

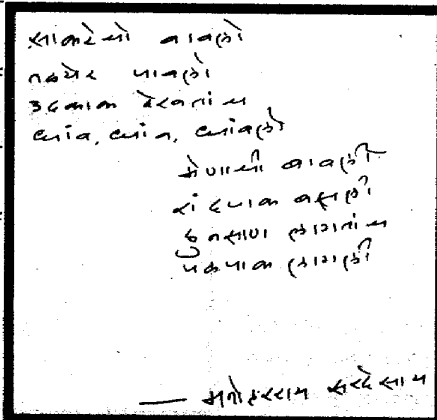
नात, चणे आसात पूण दांत नात' ही म्हणणी हांगा फट थारता. मनोहरबाबांच्या गितांतलें भुरगें मनशां परस मोनजातीं कडेन अदीक उलयता. हे काय संवाद पळेंयात -

१. '-बिलूबाय, बिलूबाय/ कोणें खाली साय?
- म्हाका बाबा खबर ना/ हांव गेल्लें कुसमणां'.
२. '-आरे आरे कोल्या/ कोली खंय गेल्या?
- सांगतां तुज्या कानांत/ कोली गेल्या रानांत.'
३. '-हुंदीरमामा हुंदीरमामा/ खंय रे आशिल्लो?
- बुकीबाब न्हिदला घरांत/ बिळांत बशिल्लो.'
४. '-मुयेबाये मुयेबाये/ खंय गे गेलेली?
- पसरकारान धाडल्या साकर/ हाडूंक गेलेलीं.'

भुरग्यांच्या प्रस्नांक हांगा मोनजाती भुरग्यांतेच भाशेंत जाप दितात. समिक्षकांचे भाशेंत हें 'मानवीकरण'. पूण केन्ना केन्ना मोनजाती भुरग्यांच्या प्रस्नांक आपणाल्या भासांनीय जाप दितात. 'खंय रे तुजो भाव?' ह्या भुरग्याल्या प्रस्नाक 'हडवो ताल्ल बेबो' 'डरांव डरांव' म्हण जाप दिता. तसो कोंबलो 'कों कोंच कों', कावळो 'काव काव काव', बुकलो 'म्यांव म्यांव म्यांव' म्हण जाप दिता. हे तरेन कवी भुरग्याक मोनजातीच्या तरेकवार भासांक, तांच्या वेगळेपणाक मान दिवंक अचळय शिकयता. वांगडा, आमचे भाशेंत सांकेतिक रुपान थिरावल्या मोनजातीच्या भाशीक रुपांची भुरग्यांक वळख घडयता. अशी तुळा खंय करची न्हय. पूण तरी, सांगन दिसता, 'Old Mac Donald had a farm' गितांतल्या 'फार्मा'त बंदिस्त आशिल्ल्या मोनजातीच्या Bow Wow, Quack Quack, Moo Moo... हे उलोवण्यांचे 'सुके' वळेरें परस मनोहरबाबांच्या गितांतल्या शेता मेरे वेल्या बेब्याचें 'डरांव डरांव', दुरगा वेल्या कोंब्याचें 'कों कोंच कों', आंब्या तालये वेल्या कावळ्याचें 'काव

काव', म्हऱ्यांत अळंग येवन बशिल्ल्या बुकल्याचें 'म्यांव म्यांव' अदीक 'मेकळें' दिसता आनी देखून तें सरळ भुरग्याच्या, तशेंच, भुरगेपण सांबाळूंक पाविल्ल्या जाण्ट्याच्याय काळजांत सुवात जोडूंक पावता.

मोनजातीच्या भासां वरी, मनोहरबाबांच्या गितांनी भुरग्यांले भाशेंतलीं, बारीक पळेल्यार, जाण्टेल्यांनी घडयल्ले भुरग्यांले भाशेंतलीं, 'शितू, मेंमें, भोबो, कुतू, पिपी, पोपो, ताता' बी उतरां मेळटात.

कोण, कोणें, खंय, केन्ना, कित्याक, कशें - भुरग्यांचे आवडीचीं उतरां. ह्या उतरां वरवींच भुरगीं आपणाली जिह्वासा भागयत शिकत आसतात. मनोहरबाबांलीं कांय गितां म्हळ्यार निखटे भुरग्यांक पडिल्ले कांय प्रस्न. देखीक, हें गीत पळेयात -

'आगा आगा वागा/ पावलो कसो हांगा?
व्हडलें तुजें रान/ पांदरो, तुजो ल्हान.
खंय रे तुजीं भुरगीं? कित्याक असो वोगी, वागा
कित्याक असो वोगी?'

शिकोवपाचो आव हाडी नासतना पांजऱ्यांतल्या एकमुळ्या वागाच्या दुःखाची भुरग्यांक वळख घडोवपी हें गीत.

भुरग्याक प्रस्न विचारुंक आवडटा तशें ओदीं सोडुंकूय आवडटा. हीं गितां पळेयात -

१. 'ऊड ऊड कावळ्या/ ऊड ऊड ऊड
बूड बूड बांगड्या/ बूड बूड बूड
धांव धांव पाडका/ धांव धांव धांव
बुकल्या आमगेर/ राव राव राव.'

२. 'यो रे यो रे कावळ्या/ काव काव काव
आमच्या आंगणांत/ राव राव राव
यो रे यो रे माकडा/ हूप हूप हूप
आमगेर तोरां/ खूब खूब खूब
यो रे यो रे हुंदरा/ चीं चीं चीं
सगलीं भुरगीं/ वळखीचीं.'

मनोहरबाबांच्या गितांचें सगळ्यांत ओडलायणें आंग म्हळ्यार तांतली नादमय भास. तांगेलीं चडशीं गितां बरपाक्षरी संवसारांत अजून भितर सरुंक नाशिल्ल्या भुरग्यां खातीर बरयल्लीं. नादमयतेक लागुनूच तीं असल्या भुरग्यांच्या काळजाचेर शेक गाजोवंक लागतात. नादमयता वेगळ्या वेगळ्या तरांनी हांगा उकती जाता.

१. यमक जुळयतना.

- ह्यो वळी पळेयात -

१. बिलूबाय बिलूबाय
कोणें खाली साय...

२. एक आसलो बेबो
ताका मेळ्ळो खुबो...

३. पणसा घरे, रुचीक बरे...

४. एक आसलो बुकलो
गोरो गोरो पाकलो...

२. नाद-अणकारी (onomatopoeic) उतरांच्या आदारान उकती जावपी नादमयता.

सगळ्या भासांनी भोंवतणचे कांय आवाज उतरांच्या

रुपान थीर जाल्ले आसतात. असल्या उतरांक नाद-अणकारी उतरां म्हणटात. कांय नाद-अणकारी उतरांचो निकटो नादूच म्हळ्यार तांचो अर्थ आसता. कोंकणी भास नाद-अणकारी उतरांचे नदरेन भोव गिरेस्त. मनोहरबाबांलीं कितलींशीं गितां असल्या नाद-अणकारी उतरांच्या आदारान फुलतात.

देखी: १. घूम घूम घुमटा/ घूम घूम घूम
ढूम ढूम धोलक्या/ढूम ढूम ढूम
टूम टूम तबल्या/ टूम टूम टूम
छूम छूम चुंगरा/ छूम छूम छूम.

२. ताळी वाजय ताळी वाजय/ टप टप टप
उखल पांय उखल पांय/ झप झप झप
नाच गो बाय नाच गो बाय/ छन छन छन
वाजय घांट वाजय घांट/ ढण ढण ढण.

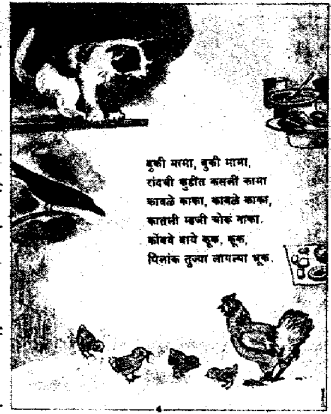
३. बाबू बाबू धांव रे/ लुट्ट लुट्ट लुट्ट
बाबू बाबू दूद पी/ गुट्ट गुट्ट गुट्ट
बाबू बाबू चोय रे/ बिटी बिटी बिटी
बाबू बाबू हांस रे/ किटी किटी किटी.

४. सुणो कसो भोंकता?/ भूक भूक भूक.
गाडी कशी धांवता?/ झूक झूक झूक
बोकडी कशी रडता?/ में में में.
बाबू कितें करता? पें पें पें.

५. चिंव चिंव विमणी/चिंवचिंवता चिंवचिंवता.
गितार टिंव टिंव/ टिंवटिंवता टिंवटिंवता.
गुण गुण भोंवरो/ गुणगुणटा गुणगुणटा.
झण झण वारें/ झणझणटा झणझणटा.'

६. 'कड कड कुडूम/ घड घड घुडूम
विजूबाय हांसता/ दर्या गाजता.
तड तड तुडूम/ घड घड धूडूम
विजूबाय नाचता/ संवसार हालता.
घड घड धुडूम/ घड घड घुडूम.'

३. वाक्याचो कर्तो आनी वाक्यांत येवपी थळाचें नांव, कर्तो आनी कर्म, कर्तो आनी क्रियापद हांचे हे नादमय संबंद

बुकी नासा, बुकी मासा,
रांदपी बुडीत कवली नासा
कावळे काका, कावळे काका,
कावली घची चोक नाका,
कोंकणे घारे घूम, घूम,
दिल्लेक तुज्या नापत्या घूम.

कुकुली कवमां

डॉ. मनोहरराय सरदेसाय

पळेयात:

१. 'ची ची चिमणो
चिबलाचो चिबलाचो
पी पी पिटटोळ
पिलाचो पिलाचो
का का कावळो
काणकोणचो काणकोणचो
शी शी शिलो
सुलाचो सुलाचो.'

२. 'बोंबो गेलो बोंबोय
आनी हाडले बोंबील चार...
३. 'भागूबाय भागूबाय/ भाकरी भाजता काय?...
साळूबाय साळूबाय/ सान्नां करता काय?...'

'बाबूचें लग्न' असलेच तरेच्या संबंदांनी भरलां -

४. 'बाबूच्या लग्नाक/ भुरगीं आयलीं
भुरगीं मुरगांवची.
बाबूच्या लग्नाक जाणटीं आयलीं
जाणटीं झारबागचीं
बाबूच्या लग्नाक चलयो आयल्यो
चलयो दिवचलच्यो
बाबूच्या लग्नाक बायलो आयल्यो
बायलो बोरयेच्यो
बाबूच्या लग्नाक कुकडां आयलीं
कुकडां कुडचडचीं
बाबूच्या लग्नाक माकडां आयलीं
माकडां मडकयचीं
बाबूच्या लग्नाक कावळे आयले
कावळे कवळेचे
बाबूच्या लग्नाक पारवे आयले
पारवे परवरचे
बाबूच्या लग्नाक पाडकां आयलीं
पाडकां पाड्डेचीं
बाबूच्या लग्नाक बेबकां आयलीं

बेबकां बेतकेचीं
बाबूच्या लग्नाक रांदपी आयले
रांदपी रायतूरचे.
बाबूच्या लग्नाक वाडपी आयले
वाडपी वाडयेचे.'
बाबूच्या लग्नाक गावपी आयले
गावपी गावणेचे
बाबूच्या लग्नाक नाचपी आयले
नाचपी नाचनोडचे
बाबूच्या लग्नाक सगले आयले
बाबू आयलो ना
बाबूच्या लग्नाक सगल्यांक सांगलें
बाबूच्या लग्नाक सगल्यांक सांगलें
बाबूच्या लग्नाक सगल्यांक सांगलें -
बाबूक सांगलें ना.

नादमयतेन उपाट भरिल्लीं मनोहरबाबांलीं गितां म्हळ्यार भाशेचे - उतरांचे ओडलायणे खेळ, केन्ना केन्ना अर्थाक खुंटयाळ्याक लावन केल्ले. ह्या नादमय खेळांनी खंय खंय अथचिये खेळ आसात. देखीक, हीं उमाण्यां वरी गितां पळेयात -

१. 'सगलो नांव भोंवतां हांव/ करीत काव काव
सांग रे म्हजें नांव बाबू/ सांग रे म्हजें नांव.'
२. 'उडव्यो मारीत भोंवतां हांव/ सातां आंबे जांब.
शेंपडी म्हजी लांब बाबू/ नांव रे म्हजें साम.'

३. 'झाडार म्हजें घर/ आनी बडी कर्जे आंग
सांग रे म्हजें नांव बाबू/ म्हजें नांव सांग.'

४. 'सुपा येदे कान/ नाक म्हजें लांब
पांय म्हजे खांब
नांव म्हजें सांग, बाबू/ नांव म्हजें सांग.'

मनोहरबाबांलीं कांय गितां म्हळ्यार इल्ल्यो इल्ल्योश्यो काणयो.
देखीक,

१. 'एक आसलो कावळो/ खूब खूब सवळो
नहावन धुवन जेवतालो/ देवा लागीं मागतालो
देवा देवा मर्तीत धर/ मात्सो म्हाका धवो कर
देवा सायबा पाव/ काव काव काव.'

२. 'एक आसली ऊय/ तिका भेटली मूय
ऊयेन म्हळें, मुये मुये/ कित्याक चोयता भूंय?
मुयेन म्हळें, उये बाये/ शेणल्या म्हजी सूय.'

केन्ना केन्ना, 'एक आसलो अमको' म्हण मनोहरबाबालें गीत
काणयेच्या झेतान सुरु जाता खरें, पूण हे काणयेंत कांयच घडना.
फकत उतरां उतरांक मेळटात आनी भास धोलूंक लागता, नाचूंक
लागता. देखीक, हें गीत पळेयात-

'एक आसलें कोप/ ताका नासलो कान
एक आसलो तांबयो/ ताका नासली मान
एक आसलें कदेल/ ताका नासले हात
एक आसली फाणी/ तिका नासले दांत.'

मनोहरबाबांलीं कांय गितां म्हळ्यार जाणट्यांले जिबेर
चंवरिल्ली भुरग्यांली अपुर्बाय - भुरग्यांली तोखणाय. ही अपुर्बाय,
तोखणाय 'बाबू' चीच न्हय आं, बायचीय. (पूण फकत गोऱ्या गोऱ्या
बायचीच... काळ्या/ काळश्या/ सांवळ्या - 'सावुल-गोऱ्या' बायची
अपुर्बाय खंय...? - ही जाणवीक म्हाका प्रतिभा बापट हे म्हजे
इश्टिणीन करून दिली.)

देखी: १ 'लाल लाल आबोलें/ धवी दुदा साय
गोड गोड साकर/ तशें म्हजें बाय.'

२ 'हुंदीरमामा यो रे हांगा/ बाबूक म्हज्या चोय
बाबू म्हजो भाकरी खाता/ तुका दितां सोय'

३ 'काळे कोंगरे केंस गो तुजे/ मोग्यां वरी दांत
गोरे गोरे पोले तुजे/ गोरे गोरे हात
गोरी गोरी मान तुजी/ गोरे गोरे पांय
कितलें बरें बाय म्हजें/ कितलें बरें बाया'

मनोहरबाबांलीं घडशीं गितां ल्हान ल्हान, कुकूऱ्शीं,
माणुकुलीं. चार ते आठ वर्वींचीं. 'बाबूचें लग्न', 'बेब्यांचें काजार',
'माजराचें काजार', 'मामागेर पोंरां बारा' बी कांय व्हडलीं गितां

आनी 'भांगराची
कुराड' ही एक
कवन-काणीय
तांणी बरयल्या.
सांगपाची गरज
ना, ह्या ल्हान
व्हड सगळ्या
गितांची भास
सादी सोंपी सरळ.

एका लेगीत उतराची आडखळ येना असली. हिंदू तशीं क्रिस्तांव-
सगळ्या भुरग्यांक आपली दिसची हे तरेची. ह्या गितांनी 'लग्न'
आसा तशें 'काजार' आसा, 'जात्रा' आसा तशें 'फेस्त' आसा, 'पळे'
आसा तशें 'चोय' आसा. 'आवय' आसा तशी 'मांय' आसा.

मनोहरबाबांलीं कांय गितां 'मस्तेपणान' सोंपतात. देखीक,

१. 'एक आसलो गोरिला/ तो गेलो बंगाला
आपल्या बारा पोंरां खातीर/ हाडले तेरा रसगुल्ला.'

२. 'बिलुबाय बिलुबाय/ खंय गो आशिल्लें?
तुमच्या मामान हाडलां मेमें/ राखूंक बशिल्लें.'

हेच भाशेन, 'माजराचें काजार' गितांत व्हंकलेचे कुडींत
हुंदीर पावता आनी काजार विसरून व्हंकल हुंदराचे फाटीक लागता.
अशेंच, 'बाबूचें लग्न' गितांत बाबूचें लग्नूच जायना. बाबूक लग्नाक
आपोवपाची कोणाक चत्राय उरना, देखून. गितांचे हे 'मस्ते' अखेर
भुरग्यांक हांसयतात.

गितळ निवळ आनंदान भरिल्लो असो हो गितांचो संवसार.
ह्या गितांनी एक 'प्रार्थना' आसा -

'देवा सायबा पाव गा/ देवा सायबा पाव
आमी सगलीं भुरगीं/ भैणी आनी भाव.
आमी मोगान मेळचीं/ आमी मोगान खेळचीं.
आमच्या हांशान भरचो/ सगलो आमी गांव.
देवा सायबा पाव गा/ देवा सायबा पाव.'

भुरग्यांच्या आनी जाणट्यांच्याय हांशान आनी मायेमोगान
भरिल्लो सर्ग निर्माण करपाचेंय काम मनोहरबाबांलीं गितां करतात.

मनोहरबाबांलीं गितां म्हळ्यार निखट्या भुरग्यां
साहित्याचीच न्हय तर पुराय कोंकणी साहित्याची बुन्याद.
सांगपाची गरज ना, कोंकणी साहित्याची ही बुन्याद घटमूट बरी
आसा. हिचेर केदेंय व्हडलें भवन उबें जावं येता.

(७ आनी ८ ऑक्टोबर २००४ ह्या दिसा, पणजे, इन्स्टिट्यूट
मिनेझीस ब्रानांझाच्या सभाघरांत साहित्य अकादेमी, दिल्ली आनी
गोवा कोंकणी अकादेमी हांच्या जोड-पालवान 'बाल साहित्य' ह्या
विशयाचेर घडोवन हाडिल्ल्या परिसंवादांत वाचित्सी पेपर.)

एप्रिल दिवादी २००६